

Илази сваког четвртка
за цијелом табаку.
Стaje за Црну Гору, Ау-
стро-Угарску, Босну и Хер-
цеговину;

годишње . . . 6 фран.
на по године . 3 " "
на четврт године 1 " 50.
За Србију годишње 20 дин.
на по године . 10 " "
на четврт године 5 " "
све друге земље 20 фран.
годишње.

ЦРНОГОРКА

ЛИСТ ЗА

КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

Уредник :

ЈОВАН ПАВЛОВИЋ.

Претплата из Црне Горе
и она нима плаћу се са-
мом уреднику.

Претплата из Србије у-
пућује се Велимиру Вало-
жићу у Биоград, а из друг-
ијех крајева под адресом
P. Ramadanović Cattaro
(за „Црногорку“).

Претплату примају сви
лични књижари и новинар-
ске експедиције. Неован-
кирана писма не примају
се.

Број 15.

ЦЕТИЊЕ, 26. Априла 1884.

Година I.

Мајка чеду крај кољевке.

(Из збирке пјесамá покојнога Пера Сундечића).

У кољевци лежи дјете,
А до њега мајка мила:
Нада-њ се је њезно свила,
Руком га је заклонила.

*

Гледа оне златне праме
Што с' по челу њему вију,
Тамав као врси гора
Зраком сунца кад с' покрију.

*

Гледа оне усне мате;
Извор мила, извор раја:
Тенају ли слатко — мама!
Питају ли пољубљаја.

*

Гледа оно лице ведро,
Онај по њем' осмјех благи...
Ој, то срце материко
Што ужива, Боже драги!...

*

Ој! како би, како жарбо
Привила га на те груди;
Осула га пољупцима:
Ал' се боји да га буди! —

*

„Спавај, спавај, слатка рано!
Материно десно крило!
Моја нада и радости!...
Спавај моје чедо мило! —

*

„Свећ ти снови тихи били
У будуће данке твоје;
А над њима лебдило ти
Срце као ово што је!

*

„Мушка свага и године
Кад освале мишцу твоју,
И дивљетем знања благом
Кад оживи главу своју:

*

„Мајчино ће срце пливат
У поносу и радости;
— А када ме љета сломе:
Штит ми бићеш у старости!...“

*

Тако мајка мисли, шавти,
Над кољевком мила сина:
Хвали Творца — на му шиље
Молитвице из дубина....

Котор 1880.

МОЗАК И СРЦЕ У КЊИЖЕВНОСТИ.

(Наставак).

Дошли смо до ових резултата:

Што виша образованост, то виша радња и развитак мозга и цијеле системе која му служи, виша радња срца, али и виши потрошак њихов, виши напор и умор, виша и опасност за нормалност њиховог функционисања.

За сваку радњу човјечину хоће се мозак. Нек је радња ма како проста, без мозга се не може извршити. Такозованих механичних радова,

који би се радили просто мишићима без сарадње мозга и његове системе, — нема на предметима изван човјека. Орач не може копати без мозга; занатлији треба мозак при сваком раду његову.

Али се мозак не улаже при свакој радњи у истој количини. И ту важи ово правило: што виша образованост, то виши рад мождани; што мања образованост, то виши рад мишићни.

Образовани свијет све се више ослобођава од мишићнога рада својим можданим радом. Он то постизава на два начина: прво, узима у своју

службу мишићна рад необразованог свијета и животиње; друго, изумијева машине, које му замјењују мишићну снагу помоћу природних сила, које такође у своју службу узима.

Мозак Инглезов узео је у своју службу мишићну снагу Индијана, коња, вола, камиле и т. д. Инглез ради дакле по првасходству мозгом, јер је образован; Индијанац ради по првасходству мишићима, јер је необразован.

Кад само радњу човјечију на око узмемо, онда морамо примјетити, да има радња, у којима највише мозак са својом системом ради а најмање мишићи, и омет других, у којима највише мишићи раде а најмање мозак са својом системом.

Међу радове прве врсте спадају они радови, од којих постаје — *Књижевност*.

Ту смо дошли поеред задатка, који смо себи ставили овом расправом.

На почетку још ми смо казали: да је *књижевност писана и штампана радња душе човјекове*.

Ваљало нам је објаснити прије свега шта се има разумјети под ријечју *душа*. То смо учинили, у колико смо могли према данашњем стању физиологije, једине науке, која је најдељна да у овом питању е разлогом збори. Видјели смо, да душа није ништа одвојено од тијела човјечијег, нешто слободно, самостално, независно од организана. *Видјели смо, да је човјек сложен, нешто што би живјело по евојим законима без везе са том материјом и без зависности од ње. Видјели смо, да је главно сједиште души у мозгу, тј. да је свјест о свему, али да мозгу служи цијело тијело, највише пак нервна система и срце. Видјели смо, да је срце хранитељ мозга као и свега осталог, и да је најјачи гласник душе, због чега оно у језицима свијех народа игра највишу улогу, почем се свукуд „душа чује кроз срце“.* Видјели смо, да је мозак са системом својом најразвијенији у народа образованијех, а најмање развијен у народа необразованих, дакле да је и душа најјача у образованих народа. А почем је, како рекосмо, књижевност писана и штампана радња душе човјекове, онда мора бити, да је и она највише развијена у онјех народа, који највише мозгом раде, који су најобразованији.

Стоји ли то?

Могли бисмо на то питање одмах одговорити, без дугога разлагања. Довољно би нам било, да уноредимо књижевности свих народа, па бисмо на мах видјели, да народи, који највише мозгом раде, имају и најразвијенију књижевност.

По прије тога ваља нам видјети, како и шта ради душа у књижевности? Шта је оно

што од ње излази у књижевности писано и штампано?

Људи су мислили и осјећали још много прије но што су почели своје мисли и осјећања биљжити, записивати, штампати. Тада су људи *казивали* један другом своје мисли, ако су налазили да је то потребно. Што се у мозгу зачињало или у срцу гласало, то се казивало језиком, гртом, органима тјелесним. Душевна радња саопштавала се на тај начин. То још није била књижевност у правом смислу те ријечи, јер је фалила књига, запис. Али је ипак била радња мозга, која је будила и у других радњу мозга и срца.

На радњу мозга побудили су човјека утисци спољашње природе. Прва радња мозга човјекова морала се тијем занимати. Први збор језика човјекова морао је о том зборити. Док је још био животиња без говора артикулисаног и без мозга довољно развијеног, он се је само бојао, кад је чуо рик громова, као што и данас ради животиња. Чим је постао човјек, њега је рика громова нагнала да „мисли“; исто тако нагнали су га да мисли: *бура на мору, вијук вјетрова, сијевање муља, брегови што огањ из бацају, земља што се тресе, сунце и мјесец те се помраче* — у кратко: *сви вапредни, небични и колосални појави природе.*

За то је *космологија* прва радња неписане књижевности људеке. Како је свијет постао, то је за сваки народ било прво питање, на које је мозак имао да одговара. Разумије се, да је одговарао онако како је према свом тадашњем саставу могао, али је карактеристично, да је скоро у свијех народа бар у основи неки одговор на то питање. Човјек је према својој моћи мјерио и оцјењивао то што види и чује. Видећи себе у савршеној немоћи при онаковим појавама морао је судити да има неко који умје и може онако страшно грмјети, ополуку бурну дизати, огањ из брегова сипати, земљом дрмати и т. д. Па судећи да би то одвећ много било за једног, пропатао је да ће их бити више што тако раде, те је међу њих подијелио те разне појаве давши сваком своју улогу.^{*)} Послије тога прешао је и на квалификацију тих огромних „духова“, а при том управљао се према штети или користи, коју би му доносиле разне радње њихове. Видио је, да гром може да убије човјека, да ужди дрво, бура хоће да сатре рашће, вода да поплави, огањ да онали и т. д. То мора да су злочести духови, који то чине. Видио је, да сунце и мјесец мри-

^{*)} Маса народа, при свем том што се хришћанска на ка неповиједа и проповиједа, с небицином жваго бу отађе и данас још при тим укорењеним првобитним вјеровима о силама природе. Наше народне цјесме и обичаји пуни су доказа за то. Првобитно ради узмите ону цјесму народу, г. је се свечесима разне узлоге уздујалу.

ну; и то мора да су злочесте силе, које се с њима боре. Али је видно и то, да се иза грмљавине опет небо разведри и разгали, да се иза буре опет насмијешни море својим великим модрим оком, да иза помрине сунце и мјесец опет засијну; да свијет и трава опет дигну своју главу иза леда и мраза и т. д. То мора да су благе силе, које то раде. Начело зла и добра пикло му је у свијести. Оп га препоси на цијели свијет и на себе самога, а све радњом свог мозга.

Тако је мозак прво прорадио у тој неписаној књижевности.

А срце?

(Наставиће се).

МИЛОШ ОД ПОЦЕРЈА.

Приповијетка из народног живота.

Пише Симо Матавуљ.

(Наставак).

А Милошу је срце расло уз повог пријатеља. У доколици, оба уживаху, казујући предања својих крајева, и што је који доживио. То лијено српско Приморје, гдје се слаже шумљење валова и ћепркање тина у вјешном зеленилу, гдје се одљвило толико морских вуква што на томе глинком тлу бјеху кадри стићи и утећи и на страшну мјесту постајати. Љути Варбарези, Шпањоли, Малеџи, Турци, укуци излазе на поприште на махове, на измјену, бране циц пападају пета мјеста. Вјечно разбојнице бијаше то гинко тло, на коме трага не остаје. Ала је запамтило доста вресе, ала је прогутало доста галија! Кад оно уголи те се зацли, са хумака и из присојних шипрага што се сивјех зидина још помаља, то се жалостиво огледа у старом сусједу који све заборава.

Чудне су прјесме што то повјједају; чудна су и облика и садржине. Милан их је памтно неколико и заносно каживао.

Из тих магловијих времена, пренеси се момче у ведре предјеле гдје је провео зађе године. Каком је живињу причао људима о новоме свијету, о чудесима што чине радност и наука у тој сретној земљи. Људи га слушај пажљиво, и чисто много што шта не би се вјеровало да није из Миланових уста.

Као њему накнада, гусле оживјеше од неколико дана. Милошу се рачило, те бирај прјесме и од срца пој, као некад у веселијем данима.

Тако се проводило првијех дана. Вријеме се промијени. Иза влаге, нагло се разведри и застуди. Прве пласне снијега с почетка, као бојажљиво, потехано падаху на земљу, али како пани одмах се окоши. Сунце би у међу-

дневници пригријало те добро; од једном опет подметни се облак тмаст а узди сјеверина да упи опану; пак се опет разгали, и кроз наведрипу зраци облакују ваздух. Тако је потрајало нејдељу дана, да људи нагађају, шта ће Бог послати. Од једном међави се некаки те јуначки завија. Мислило се намешћите добро, али по што почину те се снијег мало смрзну, не упадаху ноге ни назубака.

Тада и турцима и усташима као да једна мисао дође. Биће дуго неавјесности, намешће јако, те ће зачамати гдје се ко вратече; него још једном да се бјелодано обидемо, прије него што нас Бог растави, — мишаху у једни и други.

Тако и би.

Кад сунце грану, кренуше једанак и они и ови, падајућ се узјамно пзенадити, те се сретеше на некој голијети, негдје у ереднини између оба логора. Бој је трајао до подна, те их с почетка изгубе много на обје стране. Да остадоше гдје се бој заврже, изгинуло би много више и Срба; него устаници, послјед, стадоше узмицати вавалице, те одмашише Турци на хумовити крај, гдје их, уметерјени, дочекаше. Ту, Турци слијено навалујућ, грдно пробоше, јер их паде готово трећина. Видећи да им је узалуд, узмакоше у град, оставивши гомили мртвијех, а и многи живи, млазове своје румене крви по свијетом снијегу.

Милош је тога дана два пута сачувао Милана. Првом, на рудни; с бока омјери Турци на Милана, и, таман да опали, кад Милош, срећом, опазивши, притрча и с леђа обали пријатеља, те зрно прозвјидка повисе њега. Другом, пошто узмакоше с чистине, Милан запао за први криш на који се намјерио на обронцину брдеља, те отуда стаде нагло валити из своје кратке острагуше. Његов грбави пратица, не губећ га никада с ока и не остављајућ га никада сама, слеже се иза њега на неколико корака. Кад се непријатељи попримакоше, четверица њих јуришаше на метериз, откуд је тако често огањ синао. Једнога обори Милан, другога Милош, али она двојица примакоше се већ к својој жртви. Милош се исправи те алацну колико га грло поднесе и потече пут њих берјачући као да је збља чета за њим. Док нападачи погледаше на берјакала и опалише на њ, догле се просу плотун на њих, те их слеже. Милошу зрно прође кроз лијеву мишицу, те се пресвијети. Кад то пријатељ видје, притече вриснув очајало, те га прими у наручје. Милош се у брзо освијести и љубазно се насмија пренеражемом пријатељу. Рана бјеше лака јер кост није била слоњена.

Тако Милан прође кроз огњено крштење.

Видио је, првом у свом вијеку, себе и друге у звијерском запосу, кад човјеком влада једна једна страст, кад човјек једину потребу осјећа, једину наслалу ужива, да уништује друге људе. Гледао је, дакле, човјеча, кад га остави оно што га оплеменије и узвисије над осталом животињом, на име, разум и милосрђе. Али у истој тој прилици свједоком је био и другог појава, који се ређе збива у обичном животу и који потјече из племените стране човјечије. Видио је пријатеља свог гдје се смрти предава да њега спасе!

Кад се бој прекиде, све усташе обузе велика жалост као да су битку изгубили. Међу петнаесторицом мртвијех најоше и старца Серавима. Погодило га је у сред чела, а у боју нико то не виђе. Честити старина сврши као што је и желио, јер вазда говораше да би му така смрт најмилија била.

Милан је дворно рањена пријатеља, колико су то прилике допуштале. Осми дан замете велики снјег. Наста зима у свом јеку. Војвода је наговарао младог добровољца да сиђе у Приморје и да поведе са собом рањена друга, јер и онако ће се војска разметати, па кад омеке вријеме, ако Бог да, нек се врну. Можда Милан не би пристао да се непобоја Поперцу, јер и ако не бјеше тешка рана, бјеше опануо и ослабио, као-но ти слабунав и бетежан. С тога пристаде. Појоше десети дан након боја; Милош на коњу а он прјешке уз а њ, и четири момка с њима до границе.

(Наставиће се).

Митрополит црногорски Василије Петровић.

Пише Марко Драговић.

(Наставак).

Владика Василије стојао је у свези са Србима угарским, а особито са вођама народним, за то се може мислити да је Василије примао велико учешће у ствари пр селовања у Русију Срба угарских. И овога пута кад отиде Василије у Русију бјеше се приправило више Срба аустријских да иду с њим у Русију. Но митрополит Ненадовић јави о томе бечком двору, те овај издати наредбу да нико од аустријских Срба не смије ходити у Русију с црногорским митрополитом.

Сад да се вратимо рећи неколике ријечи о доласку м. Василија у Петроград.

По што је м. Василије дошао у Петроград написао је неколико писама, као царици Јелизавети, великом кнезу Петру Теодоровићу, графу Михаилу Иларионовичу Воронову, графу Александру Григоријевичу Разумовском, графу Петру Ивановичу Шувалову и другим високопостављеним лицима при двору царице руске. У свијема овим писима Василије је описивао стање Црне Горе и све муке и невоље које трпи Црна Гора од Турака и Мљечана. Жали

се како није могао ни гдје, у Бесарову и мљетачку државу, наћи лађе за превоз Црногораца који су кретали на пресељење у Русију, јер влада мљетачка и аустријска биле су најстрожије забраниле дати Црногорцима лађу па макар они и десет пута више платили но се обично плаћа. Због овога, даље говори м. Василије, морао је он шиљати свога рођака мајора Стефана Петровића преко неаполитанске државе у Црну Гору гдје је овај окупио Црногорце и приправио к путу у Русију. За тијем, говори даље Василије, мајор Петровић нашао је у Бару једну велику лађу и укрцао у њу Црногорце и дошао с њима у Фјуме. У писму графу Воронцову говори се слиједило о овоме путовању Црногораца у Русију:

„По што је лађа са Црногорцима дошла у Фјуму, Венецијани и Аустријанци договорили се да нас и овога пута не оставе на миру. Они нас задржаше у карантину четрдесет и два дана. Одавдје су људи пошли преко хрватске и мађарске земље, а ја са шест људи који су били са мном, отишао сам преко Беча па смо се сви опет састали у Минск. Преко Пољске до Кијева дошли смо заједно, а из Кијева наши људи пошли су с мајором Петровићем преко Калуге пут Петрограда, а ја преко Туле“. У писму великом кнезу Петру Теодоровићу Василије говори како је мљетачка влада објавила велике новце онемо који би ма којим начином лишио га живота, али „вјерност мојега духовнога стада и отачаства сачувала је мој живот од злијех покушаја мљетачке владе“ говори Василије „и моји дупинами нијесу ми могли ништа учинити“. *)

Друго писмо које писа м. Василије графу Воронцову ваљно је, па њу га привести буквално:

„И ако вам је у главнеме позната историја и стање нашега народа опет ћу вам нешто о томе наццесати и казати неколике ријечи о Црногорцима, Приморцима, Зетанима и Врђанима. Врђани као и Црногорци храбри су, слави и слободни, особито Кучи ције се знају и многобројна фамилија Дрекаловића од које бивају свагда главари, војводе и губернатори, над свијема Врђима, из које је фамилије и садашњи војвода и губернатор Илија Дрекаловић. Под његовом губернаторском влашћу налазе се четири војводства: Васојевићи, Братоножићи, Тузи и Груде. Клименти имају особито војводство, који се сада зове Цон Стале. Миридити, велики народ, имају сада војводу који се зове Цон Марко . . . У Црној Гори је једна губернија. Губернаторска власт није нашла да не прелази на онога кога народ изабере, а одобри и потврди митрополит. Године 1711 био је губернатор у Црној Гори Вукота Озринић, данашњега сардара дјед, последије овога био је изабран за губернатора Стефан Ковачевић из Пуца, а последије овога Вукотић Вукотић из Чева, а последије овога Станислав Радовић, који је овдје у Петрограду с нама дошао. Последије овога бие губернатором онај кога наш народ изабере по нашем повратку у Црну Гору. Главари од нахија у Црној Гори зову се војводе. Такви су главари сада: у катунској нахији Иван Милић и Ђићан Мартиновић; у ријеочној нахији Андрија Ђуранковић, којег је син с нама дошао у Петроград; у примичкој нахији Мојсеј Пламенац, који је с нама дошао овдје у Петроград; у љепанској нахији Никола Ускоковић; у прешивачкој нахији Петар Вукотић; у Грбљз Петар Лазаревић; у Приморје био је војвода Никола Кнежевић који је долазио овдје у Петроград и умр'о; у Пантровој нахији Никола Кожане-

*) Писма је да су Мљечани неколико пута шиљали лађе да отрују м. Василија.

гра; у шестанску нахију Петар Вуков Марковић; у Зету Илија Рашковић; у Вјелопавлиће Радоје Милутиновић; у Пинере Тодор Бајевић. Цад племенима урвавају кнежевни . . .“

Из овога видимо да је Црна Гора још у вријеме владике Василије била административно уређена готово као и сад. Звање кнежева замијенили су капетани. Владика Василије пребраја овдје све оне вахије и пазм на која су спадала у област Црне Горе, Скендерије и Приморја која су се налазила под његовом, т. ј. митрополије црногорске, духовном влашћу, јер су црногорски митрополити били и митрополити Скендерије и Приморја, али многа мјеста у Скендерији и Приморју, која су овдје пребројана, спадала су или под власт турску или млетачку. Но свакојко Брђани су имали свагда неку полузависност, док су напопшетку, у вријеме Петра I. светог, са свим ослобођени и присеђдињени Црној Гори, али и тада не сви, ако ћемо овамо бржити Куче, Васојевиће и поименована арбанашка племена.

Марта 25., на дан светијех благовијести, м. Василије био је примљен на аудијенцу код царице Јелисавете. Овом приликом Василије је иказао царици стање ствари у Црној Гори и објаснио узрок зашто је он, с главарима црногорскијема, дошао у Петроград. Царица Јелисавета добро је примила Василија и обећала је учинити све могуће у корист народа црногорскога.

Послије овога м. Василије заузео се је да површито ствари око којихех је дошао. Најприје је смјестио дјецу, коју је довео ради школовања, у војнички сучашушни шлахтички корпус. Већ одлучио те дјеце: Раваило Петровић, синовац владике Василија; Иван Петровић, војин Петровић, Иван Петровић други, Петар Радовић, Тома Марковић, Сава Радичи, Симеон Пламенац, Никола Пламенац, Гаврило Радуловић, Михаило Барјамовић, Иван Вукотић. Осим ове дванаесторице *) мајор Стеван Иванович (који се је прозвао у Русији Петровић. Од овихех су, по свој прилици, постали у Русији тако звани графови Петровићи — Подгоричани) придружио је к њима свога роднога брата Филипа Шаровића „од турскога града Подгорнице“ како говори м. Василије.

Из овога видимо да више пута спомињати мајор Стеван Петровић није био од фамилије владајуће Петровића, него да је он био од породице Шаровића из Подгорице, па да се је прозвао Петровић ради тога да би имао боље уважење у Русији и дошао до боље каријере. **) Од фамилије Петровића био је у руску службу у та времена Никола Петровић који је био у руској гарди капетан, али он је умро у Петрограду прије овога доласка м. Василија. Осим овога царица Јелисавета била је владика љубичка знања двома рођацима Василијевим: потцукловнику Николи Петровићу и мајору Ивану Петровићу, али ови два пошљедњи живјели су у Црној Гори.

По што је Василије намјестио дјецу у школу написао је царици Јелисавети извјештај о стању Црне Горе и о узроку свога доласка у Русију.

*) Код неких наших историка говори се да је владика Василије довео 15 младих, али из овога његовога писма види се да није него дванајест. М. Д.

**) Против провања Стевана Шаровића Петровићех протестирао је м. Василије и доказивао је како је Шаровић дошао на Цетиње те преварио извјештај о м. Саве „бједу карту“ са печатом црногорским и сопственичким потписом м. Саве па на ту карту написао своју родословну у којој се је доказивао по прошећују Петровић. Василије моли руску владу да не вјерује Шаровићу а о овом што буде радио код владе о црногорскијем дјелма. М. Д.

Ево о чему је м. Василије писао :

„Познато ће бити Вашему Величанству како је послје пропасти царства ерског, бугарског и грчког народ црногорски својом природном храброшћу сачувао своју слободу, и република млетачка и Ђекар римски често су пута добијали помоћ од Црногораца у њиховој борби са Турцима.

„А кад је црногорски народ, по једноплемености и једноврјују, почео показивати своје усрђе и вјерност к рускоме престолу, које се је почело у вријеме блаженопочившег мога стрица митрополита Данила и његовога брата, а мога оца, кнеза Рада, тада је млетачка република почела свака зла да чини Црној Гори. О турскијема нападањима на Црну Гору ја не ћу говорити јер је познато Вашему Величанству. Но из овога времена сви наши душмани нијесу нам могли ништа учинити, а војска порте отоманске није ни од кога била тако потучена као од Црногораца.

„Но у посљедње вријеме порта је почела шикљати против Црне Горе превелике војске, а млетачка република почела је свакијем начином зла чинити Црној Гори, због тога бојмо се да се не ћемо моћи одржати толикој сили непријатељској, и за то се обраћамо рускоме престолу за помоћ, одкуда не само ми но и сва васеленка источна црква добија помоћ. Ми смо дали формално престављење од свега народа црногорскога у којему смо молили да се наша слободна књажевина црногорска меће у титул Вашег царскога Величанства т. ј. да црногорски народ јавно примите у вашу протекцију; но околности нијесу допуштилe да се ова наша жеља испуни. Међу тијем наш народ долази у све веће невоље и не може више трпјети толика велика кровопролића и тако често нападаје које чини порта отоманска против нас; а такође не може више трпјети злоће и пакости које нам чини лукава млетачка република. За то да бисмо могли противу стати толикој непријатељској сили, која се сваког страће вија противу нас, потребна нам је помоћ Вашег Величанства, и потребно нам је ступати у тврди савез са хришћанскијема племенима која су око Црне Горе, а ови ће радо ступити у савез с нама, јер они гледају на Црну Гору као на једину своју узданицу која ће их избавити из ропства, само да ми имамо средства, да им поможемо дићи се против душманина. Осим свега овога жаља нам учинити добар ред и поредак међу нама у нашу земљу како ће наша држава послужити добријем примјером свему нашем народу. Но ако нам се не одреди годишња помоћ од Русије, која ће нам се издавати сваке године, ми нијесмо у стању ни придобити околне хришћане за своје савезнике, ни уредити међу нама добар поредак. А ако Црногорци, по мимо свакога очекивања, остану без ваше помоћи, тада они могу пропасти, а погбија Црне Горе била би највећа несрећа за народ хришћански налазећи се у турскоме ропству, и ако ови Црногорци пропау, друге Црногорце не ће бити могуће наћи — надежда за хришћанство робујуће пропауће и сви околни хришћани погинуће.

„За то молим Ваше Царско Величанство да народ црногорски, брдски и приморски не пуштите до ове крајности, но да му одредите годишњу помоћ око петнаест влада рубаља годишње. Осим тога молим Ваше Величанство да пошље једнога вашег чиновника да стоји у нашу резиденцију, јер кад би видјели непријатељи наши да смо ми у савезу и љубави, тада би одступили од нас и не би на нас тако често нападали.“

Послије овога м. Василије писао је писмо св. Синоду у којему је говорио о потребама цркве и молио да се даде архијерејско облачење и неколико свентеничких и ђакоњских обука.

Септембра 12. године 1758 м. Василије отишао је у Москву да тамо прегледа ствар о Приногорцима који су дошли да ступе у руску службу.

По што се је вратио из Москве добио је коледији иностранјих дјела и војеној коледији овакав извјештај о своме путу у Москву и о ствари Приногорца који су дошли за ступање у руску службу.

(Наставиће се).

Чико-Прокофије и Ваљотка.

Прима А. Голенишчева-Кутузова.

(Наставак).

III.

Пут, којим је писао Прокофије Илић, од шумарка водио је к селу Шавригену, а у Шавригену живио је Ђедушка Терентије, главом ону, у чијој је огради било врапчије страшило: у свој околини био је познат као добар ловац. И Прокофије Илић познавао га је као таког врло добро, јер покојни барињ ради ловачких ствари није се обрабао коме другоме, него имено Ђедушину-Терентију. Почетком лова вазда је господин пишао Прокофија том општом ловцу у Шавриген. Посадив се на мале, лаке „дропке“ Прокофије би у часу долетио до крме, у чијој је мало прије распродоао готово вав истака, ту би попио по коју чашичу водке, на путу од Шавригена к Терентију. Од крме до Шавригена бројало се око седам врата, може бити било је више, а може бити и мање, није нико мјерио, но тада је чико-Прокофију било са свим свеједно. Он је мирно гледао с једне и друге стране пута, чинио је примједбе на сусједна жита, у себи гатао каква ће бити сјутра погода и хоће ли и колико зечева убити? При тој помисли вазда би погледао на Ваљотку, који је трчао за „дропком“. По пристрасном мишљењу свом, чика Прокофије је говорио, да Ваљотка лови зечева боље но један господски пас, и ако његов дубинац не спада у вазнину ловачких паса, и ако носи реп горе усковрчен — несумњив доказ некога поријекла.

Баба Ђедушка-Терентија нимало се није радовала доласку чика-Прокофијевом, јер је знала да њеним мужа ништа на свијету није кадرو задржати дома кад господин зове у лов; знала је и то, да ће се „везин“ вратити кући пијан, јер је Ђедушко Терентије, као и сви добри ловци, био тешик пијаница; да је, даље, знала и то да ће њена леђа платити нерасположеног мужа јој. Све су ово били јаки разлози, да ипаче добра домаћица срета чика-Прокофија намргођено и турбно. Од Шавригена до господског дворца пријатељи су проводили врло весело у разговору о будућем лову. Ђедушко-Терентије знао је не само сву шуму и сва зеница лекача него је и лично био познат са прилаглим обитаоцима шуме.

— Видиш, говориме он, на Ђентиховој цугтари стоји прођећем велики зечина.

— Стари! поправља чика-Прокофије.

— Стари, да и велики, шта је ово твоје ждријебе, ништа! али без паса се не може ништа учинити.

— Потражићемо га!

— Свакојак потражити. А недалеко отоде је јаребца, мајка са седморо младих, двоје сам убио а остало је још пет. Него плашљиво звијере чим чиче пицањ, полети и скриве се гдјегод у шумар.

— А и јастреба-баушкку морамо потражити додаје Прокофије Илић.

И заиста, сјутра дан на Ђентиховој старци нашли су великог асца, а из шумњара излетјела је јаребана. Ето, какав је био Ђедушко-Терентије!

На њега се сјетиво Прокофије Илић, кад је видео ждралево, јер није нико тако могао подићи тој одревој тица као он. „Идем ја староме пријатељу, помисли старац, што Бог-да, досавјеговаћемо се“.

За половину часа и нешто више чика-Прокофије сједио је у кућица Ђедушке Терентија причајући му о својој невољи. Домаћица је била мрвара и предуретљива, јер је знала да јој муж веће у ловац. Музика је највише саслушао Прокофија Илића, гдјекад стављајући но коју примједбу. Најпослије и по трећи пут понови: „шта ћу сад?“ на Прокофије Илић умуче.

Домаћин погледа по својој кућици. Она је вазда била тијесна и тавна, а сад при сумраку чинила му се још тежња и тавнија. Кини је ударала у прозоре, вјетар је силовито млатио вратима.

— Непогода, прозбори Ђедушко Терентије чашу кољено. Рекао би, да та пријет нема свеао са причом Прокофијевом, но и он и домаћица чак и Паљанка, ћерка Терентијева — знали су, шта то значи, и ћутке се сложе с њамо.

— Па, шта ћемо, настави омет домаћин, док се може сједи код мене, а сјутра ћемо проговорити са сусједима, гледаћемо свакојак . . . Тако, — не?

— Сви су омет мучали, слажући се с њамо.

— Фала ти добри пријатељу, готово кроз сузе изрече чика-Прокофије.

— Непогода, понови Ђедушко Терентије и ућута. Хтеде питати о пушци, па се предомисли: „продана је свируно,“ Прокофије Илић преобирао је по глави процодити, домаћица је размисљала, гдје ће да намјести сиромашног бескућника. Паљанка је задрјемала крај огњишта — у кући је било све мирно као да живе душе нема. Не прође неколико минута тако, кад Ваљотка стаде гречети у врата.

— Гле, то је твој, весело прозбори Ђедушко Терентије Прокофију Илићу.

— Мој, одговори ови.

Ваљотка мећутим дође те отаде од једнога до другога да ошину свакога, као старе знање.

Што је на двору млатио вјетар, а кини као из кабла сипала — за то, ко је марио? У Ђеду-Терентијевој кућици засветјел луч, пех поче весело тугњити, а котао врити. Чезаљ брзо сједу за сто на вечеру. Старишма се одријенио језик, на причају о покојном барињу, о лову, о веселим данима младости и среће. Чико-Прокофије заборавио је при тим разговорима своју невољу, а Ваљотка скаче око трезве весело мапући репом.

IV.

Сусједи, с којима је намјеравао Ђедушке-Терентије посавјетовати се о невољи Прокофија Илића, са искреним учешћем немале га к себи на онштем договору, устуне му кућицу на крај села, што је остала цуста иза смрте баба-Меланије, а чико-Прокофије да за то даде три вједра вина*). У село је одмах послан младић, који ће дохерати вино и зовнути још гдје ко одабранијег селанина. Не гледајући на глнбав и студен дан сви се позвани лијепо одазвали и дошли на светковину чика Прокофија. Домаћица Ђедушке-Терентија узела је на се, да му пече хлеб, стари Фрол са неколико момчади отишао је

*) вједро | 12:2900 l. прев.

у шуму да донесе дрва за гориво и га неке мале поправке у кући. Најпослије Једушко-Терентије, стари Фрод и још неколицина подобро угријаних мушката уватише Прокофија Илића под обе руке и поведу га у ноци му стаи. Кад дођоше до кућице, с којом смо започели ову причу, Једушко-Терентије одвади штину, што је била пошрљивена мјесто врата, да још некако свечано своме пријатељу:

— Ево ти, владај њоме!

— Срећно да Бог да! захорило се са свијех страна.

Поразговориз се мало са новим селјаком, и захваливши му на гозби пијаних мушких се разлиу. У кући је било студено као да је и нема, кроз прозор је дувао вјетар и сипала кица, кроз кров је точило. Но то су били мали недостаци, што се лако поправе. Чико-Прокофије скиде свој кожух, простре га у будак код пећи, кутију метне под главу и леже да спава јер га је вино било тако освојило, да се не може више држати на погама. Његов Ваљотка леже крај њега.

— Што, зар и ти ту, моја вјерна слуго, говори му чико-Прокофије. Нас су изагнали са старог пенелшта, па смо и отишли, добро, ето сам барињу изостеост и пет година вјерно служио, па Никита Иванић — царство му небесно — не би ме изажд оћерао, али Нијеман, проклети Нијеман! А ти, реци, Ваљотка, ко је то Прокофије Илић!? Ваљотка чујући своје име поче му се умилжавати и лизне га таман за језик.

— »Да, тако је, Прокофије је добар човек, вјеран слуга, кога господар никад није хтио, коме продај ни отјерати. А нећу ни ја тебе, вјерно бестом Краљар вели, продај! Нећеш, велим ја, не, крет је чини да мени, нећу те продати никад. Пер Нијесе остао у Голсночком двору, да живиш лијено, него си пошао за мнош изнемоглим, славим старцем, да се патив глаљу и сваком невољом... Ту шћеде старац да заплаче, али не мога. У извјено доба очи не могу просивати суза, него се душа, рекао би, свали на груди да не да дахнути, да је човеку тешко е мисли, да ће свиснути од јада, што му се свалило на груди... Неколико је времена стојало тако, а послје је заспао чико-Прокофије и његов »вјерни слуга«.

За неколико дана по томе радио је чико-Прокофије марљиво да ошрани кућу. Па помоћу добрих људи је и оправно бар толико, да је човек у свој емно зиду дочекати. Ваљотка је изабрао мјесто поред врата, и био се толико изјексбао, да их је без муке могао отворити е поља и изнутра, јер кључанице на њима не бјеше, а и зашто да је буде, на што?

Пастури зима, првих дана је снјег непрекидно падао, за тим се изведрило и суице је огријало промијењену земљу, под лијеном бијелом одором. Ваздух је био прозрачан и звучан. Глаови, што су се орлаи по селу, прелазили су далеко преко поља до шуме и снажним ехом враћали се натраг. Све је било весело и насмјешливо. Чико Прокофије сједи пред кућицом на свом кожуху, би е ким год да преговора, али никог нема, па и Ваљотка му се одметнуо, ни њега није. Чико-Прокофије метне прет у уста и звижде. За неколико минута ево трчи Ваљотка.

— А гдје си се ти скитао? виче му чико-Прокофије.

Ваљотка ево на стражње ноге на му гледа уочи. — Изадао си ме већ, неваљалце, идеш у село а за мене ти ни брига није.

Ваљотка му дође, умилује се око њега, лиже му ноге и кожух. Старац ево расте како му је мало

па глади свога сапаћеника, за тим устаде и оба одоше у кућу.

Паљанка често дође саманом старцу, донесе му хљеб па слуша како прича о живљењу у господином двору. Али она није вагда беспослена, па се догоди, да по два по три дана нико не дође у осамљену кућицу старог Прокофија. Тада му је дуго вријеме, а не може ни да спава. Бава по читаве ноћи да не склопи ока, напада га неки страх, нешто му кости ломи а у ушима зуји. Онда чита непрестано молитве, по неколико пута једно иза другог говори: »вјеруј«, или би да занесе ум усломенама. Два случаја му врло често падају на ум па се и неопице уставља на њих загледајући се у те слике, што су тако давно пролетале испред њега.

Најирине му се приказује топло јулско вече. Била је недјеља. Господин отишао сусједу на мисаи-дан, старија члвяд из двора са управитељем заједно пошли у село, у краљу, млађа, међу њима Прокофије, скупили се у башти па пјесаву, поред њих на дрвеној клупи сједи веселе сеоске дјевојке. Прокофије је ударао у гитару и забављао госте. Мало по мало пјесма пријеђе у врт, из игуе помете се гонити по врту, по улици око свега двора. Сунце је било сјеловатно се мрак, а особито путем, што води од двора језеру под великим густим липама. Уморан и ознојен Прокофије враћао се кући пјевуцајући неку пјесмицу, а претима је тек лако додиривао струне на гитару. У једном зачу нека пушњак поред себе, за гим осјети да га нешто вуче за крај од капута. Прокофије се се окрену и пред собом је видно багтованову Глашу, која му се свидјела најбоље од свих дјевојка у селу, јер је имала округле образе, румене јагодице и црне веселе очи.

(Свршиће се.)

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Позориште.

У Лондону, бр. 231. ом. м., на Бурђев-дан, представљало је доброљубиво позоришно друштво Читаонице Петиткеке по трећи пут ова два комада: „Шта а р и н а и о л а в о д с е“ од Косте Триковића, и „Шта а р а н с“ од Змај-Јован Јовановића, два штељна комада. Представљало се први пут овога љета у арени украј биљарде, која је на бруз рчку удећена.

Што је већ речено о овима представама први и други пут, то би се опет морало понављати. Наши глумци и глумице, премда посе име дилетаната, могли би без никаквога страха и зазора изаћи пред најстрожију публику. Они су данас већ у потпуној власти својих улога тако да се на бинкејмер штицама крећу као да су у сопственој кући, као да ево одради на њима. Наш Новица Ковачевић већ се показује као мајстор у својим улогама, те му је и држање и кретање на позорници са свијем лако и сигурно. Г. Симо Мартиновић, у улози слуге Јована, нашао се потпуно на свом мјесту. Не вјерујемо, да би и најстрожији критичар могао више што захтјевати него што је г. Мартиновић учинио. За улоге овакове врсте има г. Мартиновић емисиони таленат. Г. Мартиновићка и овом је приликом засвједочила да располаже jakim даром глумачког схватања. На њој се не види нимало напрезања али у толико више одговара свијема захтјевима природности. И за гђу. Марију Перовићеву у може се рећи да јако напредује. Не би човек могао помислити, да има посла с почетницима; толико је ту способности у схватању улоге и у представи. Кад е

гђца. Перовићева кихнула, у мало да јој човјек не вине: на здравље! Тако је то било природно!

У «Шарану» је чика Панта био — прави чика Панта! Више шта не може се ни рећи. Г. Н о в и ц а К о в а ч е в и ћ са свијем се прометнуо у бачванског селака, да га не можеш познати. Наш покојни Телчки не би се ви најмање постидио од овога дилетанта. Не знам како се сад игра чика-Панта у Новоме Саду, али не вјерујем да би ико могао надмашити нашега Новичу. Исто вриједи и за г. Чика Г а т а р а. Сушти ђак препаранди, као да је сад некочи иза банка сомборске препарандије! Омален, лаган, весело, доброћудан скакуће цреко позорнице као од пале, и проводи са својом Савком највештаје, најблаженије часе живота. Његова Савка (гђца. Горде Вукотићева) потпуњава га да га може љепше бити, својом дјевичанственом навештошћу, помјешаном са најчистијим осјећајима љубави и наклоности који се већ одавна датирају. У својој Али (гђца. Мила Павловићка) нашао је чика-Панта ужасну опозицију. Он, који је проучио толике календаре, нашао се на пошлетку побјеђен од једне жене, за коју Грк Дуза рече да јој је само коса дугачка, а памети — ни од корова! Гђа. Павловићка умјела је добро да наведе улогу прередне мајсторице, која је ставила себи у задатак, да научи памети свога мужа. И остали представљачи били су на свом мјесту.

К Р И Т И К А.

Росија и Черногорца со временъ императора Петра I. С. Петербургъ 1883.

(Свршетак)

Осим тога писац налази доказ тој равности и у оном нашем старом обичају што су људи често ступали у побратимство са женама, као на пр. Марко Краљевић с кримарцом Маром. Разбирајући тај обичај писац наводи том приликом многе примјере таквога побратимства, и, при завршетку, ставља питање: када би Црногорац гледао на жену као на ропкињу, онда би ли могао слушати с њоме у свештени савез, као што је побратимство и посестримство? и на то категорично одговара, да доиста не би.

Да би још боље поткријепио своје мишљење ауктор даље говори, да је Црногорка свагда имала право љављати се на јавним скуповима, излазити пред судове и лично заштићавати пред њима своје интересе, и да је уживала право на напшество. Међутим, по мишљењу његовом, ништа од тога не би могло бити, да се Црногорка сматрала ропкињом.

На пошлетку писац долаје и то, да је жена код Црногорца не само најглавније лице у кући и права кућна домаћина, него још тврди, да је de facto често примала учешће у опште-народним стварима и покретима, као ратовима, и да њен глас у таквијем приликама није ваљда био од најмање вриједности. Тако он цитира овај епизод из историје црногорске, када су Црногорци разбили били турску војску на Трине и заробили 170 мухамедоваца, које су, по наговору Крстиње Мојашеве и њених другариња, погубили.

Као што смо готови, да у књизи Поповића-Липовића признамо и означимо све добре стране, тако исто желимо и истини да се одужимо, за то ћемо похитати, да укажемо и на њене слабе стране.

Када би Поповић био какав иностранца, може бити, да би се неке погрешке, које се у књизи ње-

говој сретале, могле и љутањем мимоћи. Али почем је он Црногорац, на још један од образованијех, то не можемо проупитати, а да му не препоручимо, да се побоље упозна са отачанственом историјом и ђеографијом своје земље, пак да не узима Дурмитор за Ком, ни некакога Кара-Мустафу за извјеснога Кара-Махмута-Бунаталију, који је на Крусе пао под ударица Петра I. св.

Даље примјетићемо, да му нијесу најбоље познате биле реформе и развитак, који је Црна Гора за последње десет година учинила; јер када говори о данашњем административном уређењу Црне Горе, судовима, организацији војске, племенској поједи, чиновничким платама и т. д., нама се чиста чини, да не читамо сувременог ауктора, него сира Вилкинсона, Сиријања Роберта, или Убичичија, који су нам оставили слику унутрашњег уређења Црне Горе за вријеме владике Рада и књаза Данила.

Међу тим каква је разлика између овог и оног доба!

На исти начин писац често својим читаоцима приповиједа, како се у Црној Гори врши овај или онај обичај, а у самој ствари ти су обичаји већ давно преживјели свој вијек, тако да их се данашњи нараштај не сјећа н'како у толико, у колико га опомину на њих старе народне пјесме и традиције.

Објасњавајући проихођење некојих обичаја и народних појмова, ауктор није ваљда у томе тачан и потпуан. Тако, говорећи о кукавици, он вели: „неки тврде, да се брату досадило слушати плакање своје сестре, пак је је, због тога, шретворио у кукавицу; а други, напротив кажу, да је сестра изгубила брата, усљед чега је толико плакала, да је постала кукавицом.“

Када је жао што се писац овдје није сјетио овог предања, које је у народу највише распрострањено и по којему би кукавице имале бити кћери Цазарева. Или, дао се баш није могао сјетити народне предања, барем требало је, да се, као пјесник, сјети оног мјеста из „Горског Вијенца“, где се говори:

„Немој, Драшко, тако ти живота!

Не ваља се бити кукавица;

Али не знаш, хрба те не била!

Да су оне кћери Цазарева?“

Осим тога, што горе изложисмо, у књизи, о којој је овдје ријеч, има и других погрешака и нетачности. Тако на пр. писац тврди, да су везиров мост направиле ерски краљеви, међутим док је свакоме познато, да га је направил један наша, као што то показује и само име моста.

Имена мјеста и лица са свијем су наопако у књизи предата, за што, у осталом, кривину треба приписати штампарији и издаваоцу, а не писцу, јер он није могао држати коректуру, јер се у Петрограду није налазио онда, кад се је књига штампавала.

Поред свију погрешака и нетачности, које у кратко горе изнесемо, књига Поповића-Липовића без сваке сумње представља највиши интерес за руску публику, почем је у њој потанко изложен „битъ“ Црногорског народа, а такове је књиге недоставало руском читалачком свијету, за то се и не можемо уздржати, а да не одамо Липовцу потпуну похвалу зато, што се је постарао, да упозна браћу Русе са том страном народног живота.

Б.